

Теоретичні засади дослідження жанру чарівної казки: перекладознавчий аспект

А. А. Воловик

Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: volovyk.anna@gmail.com

Paper received 10.01.18; Revised 16.01.18; Accepted for publication 17.01.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-149VI42-16>

Анотація. Статтю присвячено висвітленню теоретичних засад дослідження перекладу жанру чарівної казки в перекладі. За підсумками проведеного теоретичного аналізу встановлено, що на сьогодні не існує єдиного комплексного підходу щодо визначення жанрово-специфічних рис чарівної казки, а також не сформульовано основні критерії адекватного відтворення чарівної казки як окремого фольклорного жанру, що потребує більш детального вивчення з точки зору теорії та практики перекладу.

Ключові слова: переклад, чарівна казка, адекватність, казковий колорит, національно-культурний компонент.

Вступ. У сучасних умовах міжкультурної комунікації кожному представнику окремого етносу необхідно володіти достатнім запасом знань для виокремлення подібних та відмінних ознак власної та світових лінгвокультур, що сприятиме ефективному спілкуванню та обміну інформацією. Особлива роль при цьому відводиться чарівній казці як своєрідній єднальній ланці між культурою стародавніх часів та сьогодення. У цьому фольклорному типі казки закладені відмінності устрою різних народів, багатівікова самотунія історія, традиції, звичай та переконання [1, с. 70].

Короткий огляд публікацій з теми. У лінгвістиці чарівна казка досліджувалась у різних напрямках. З-поміж них у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці слід виділити вивчення структурно-композиційних особливостей чарівної казки (Г.В. Давиденко (2009), А. Дандис (1995), О.І. Нікіфоров (2008), О.Г. Олійник (2007), Е.В. Померанцева (1956), В.Я. Пропп (1969; 1998; 2000), тощо. У межах історико-генетичного підходу слід зазначити праці таких дослідників, як Н.О. Вікторова (2011), В.Г. Волочай (2010), І.Ю. Мауткіна (2006), Е.М. Мелетинський (1958) та інші. Лексико-семантичні, синтаксичні та стилістичні особливості досліджувалися А.О. Алемп'євим (2002), В.І. Борковським (1979), Т.І. Вавринюк (1997), О.І. Лещенко (1996), О.Д. Нефьодовою (2001), С.І. Сотниковою (1996; 2010) тощо. Особливу увагу слід приділити дослідженням чарівної казки у межах лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного підходів: А.В. Бойко (2008), Й. Больте (1930), Н.Б. Годзь (2004), О.Н. Гронська (1998), К.П. Єсіпович (2006), Н.Ф. Єремєєва (1997), С.В. Кирилук (2016), К.І. Сімонов (2003), Ф. Панцер (1986), О.С. Путій (2011) та інші.

У межах комплексного перекладознавчого підходу чарівна казка майже не досліджувалась. З-поміж наукових розвідок, присвячених вивченню фольклорного жанру казки у перекладі, слід виділити роботи таких дослідників, як Т.Н. Богрданова (2010), Г.І. Капніна (2015), Н.І. Кушина (1998), Ю.В. Лиморенко (2013), С.О. Скороходько (2015; 2017). Відсутність комплексного аналізу основних аспектів перекладу чарівної казки з виокремленням ключових понять, притаманних такому фольклорному типу, і виявлення особливостей їх відтворення у цільовій мові визначають **актуальність** статті.

Мета та завдання статті полягають у висвітленні основних теоретичних засад дослідження перекладу чарівної казки, розроблених дослідниками в галузі теорії та практики перекладу, а також у визначенні домінуючих ознак чарівної казки, які необхідно передати та зберегти у перекладі для досягнення адекватності відтворення казки в цільовій мові.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугували сучасні теоретично-практичні розвідки лінгвістів у сфері перекладу жанру чарівної казки. З-поміж методів, які використовувалися під час написання статті, слід виокремити загальнонаукові методи, а саме методи аналізу, синтезу, та системний підхід для виділення визначальних ознак жанру чарівної казки, а також залучення зіставного і перекладознавчого аналізу для формулювання основних критеріїв адекватного відтворення цього фольклорного жанру в цільовій лінгвокультурі.

Результати та їх обговорення. У межах сучасної лінгвістики чарівна казка має багато потрактувань. За визначенням Академічного тлумачного словника української мови, чарівна казка трактується як «казка, в якій дія розгортається за допомогою магічних засобів чи чарівників» [2, с. 269]. Окрім зазначених у визначенні рис, що відрізняють чарівну казку від інших типів фольклорних текстів, слід наголосити на національно-культурному компоненті, відображеному у сюжеті чарівної казки. Як зазначає Е.В. Померанцева, в чарівних казках «національна специфіка відчувається особливо конденсовано: у виборі улюблених сюжетів, в образах позитивного героя, казкових чудовиськ, в конкретних казкових формулах» [3, с. 71]. Таким чином, враховуючи зазначені вище особливості чарівної казки, які відмежовують її від інших фольклорних типів, слід наголосити на тому, що саме магичність як відмінна характеристика чарівної казки, а також її національно-культурне тло повинні бути адекватно відтворені у перекладі.

Дослідники перекладу народної казки акцентують увагу на виокремленні певних аспектів відтворення цього фольклорного типу тексту в цільовій мові.

Т.Н. Богрданова, досліджуючи переклади російських фольклорних текстів поряд із текстами народних чарівних казок в межах писемно-літературної британської традиції, встановила, що відтворення змісту чарівної казки характеризується двома тенденціями: точний, буквальний переклад та літературно-

художній переказ. Дослідниця зазначає, що «у першому випадку вибір матеріалу для перекладу, коментарі, а також точне слідування оригіналу підкреслюють безпосередньо науковий характер перекладу», в той час як у випадку літературно-художнього переказу «спостерігається трансформація казкового жанру у зв'язку з направленістю на дитячу аудиторію і, відповідно, актуалізацією розважально-пізнавальної та виховної функцій» [4, с. 268].

Г.І. Капніна, аналізуючи, насамперед, перекладацькі трансформації, які використовуються під час перекладу казки, зазначає, що одним з головних завдань перекладача повинно бути передача «культурного впливу» оригіналу у цільовій мові. При цьому вона наголошує на тому, що оригінал не повинен зазнавати надмірної культурної адаптації [5, с. 86]. Дослідниця також підкреслює, що такі «неточності» у перекладі народної казки, як «введення нових уточнень, посилення експресивної конотації (як позитивної, так і негативної) окремих елементів тексту, втрата експресивно забарвленими лексемами додаткового емоційного навантаження, а також синтаксичні адаптації», є цілком виправданими, якщо мета, яку ставить перед собою перекладач, полягає в адаптуванні оригіналу до певної читацької аудиторії [там само].

Н.І. Кушина у дисертації наголошує на тому, що важливим завданням перекладача під час перекладу народної казки слід вважати передачу етномовного компоненту оригінала у мові перекладу. Етномовний компонент дослідниця визначає як «сукупність етномовних одиниць чи мікрокомпонентів різних його рівнів, що надають йому яскраво вираженого національного характеру» [6, с. 4]. Етномовний компонент вважається «невід'ємною частиною» змісту казки, що містить «додаткові фонові семи «фольклорне», «чарівно-фантастичне», «казкове» [6, с. 6]. Дослідниця зазначає, що етномовний компонент можна зберегти в перекладі народної казки насамперед завдяки відтворенню «надзвичайно інформативного лексичного й фразеологічного шару етномовних одиниць» [там само]. Н.І. Кушина висноує, що знехтування етномовним компонентом позначається на «композиції та архітектоніці казки» й призводить до «послаблення напруженості зображуваної ситуації та стиранню національно-казкового колориту, народної манери казкової оповіді» [6, с. 11].

Ю.В. Лиморенко, насамперед, зосереджує увагу на дослідженні перекладу чарівної казки для академічних видавництв та визначає основний інструментарій, яким повинен користуватись перекладач для адекватного відтворення сюжету, композиції, мовного наповнення чарівної казки оригіналу. Основними інструментами дослідниця вважає двомовні словники. Дослідниця зазначає, що перекладачу потрібні словники, які включають в себе фольклорну та застарілу лексику. Крім цього, «вивчення теоретичних праць з етнографії та фольклору дає відчуття культурного контексту, реалії, етноконтактів, етногеографії» [7, с. 159]. Особливого значення в сучасних умовах здійснення перекладу набувають програми-аналізатори текстів, які можуть значно полегшити роботу перекладача [7, с. 159].

Особливої уваги заслуговують роботи С.О. Скороходько, яка зосереджує увагу на дослідженні локальних та універсальних рис чарівної казки, на варіативності жанру та виділенні національного та казкового колориту як «релевантних інваріантних жанроутворювальних та стилеутворювальних ознак чарівної казки, які безпосередньо беруть участь у створенні національно-культурного та локального фону» [8, с. 8]. Саме одиниці казкового колориту на різних рівнях тексту є універсальними, або такими, що «дають перекладачу можливість адекватних замін» [Там само]. На сюжетному рівні дослідниця зпоміж таких універсалій казкового колориту виділяє «використання традиційних казкових сюжетів та мотивів», на композиційному – «наявність повторів та паралелізмів, традиційних казкових формул», на мовному рівні – «використання одиниць, в значенні яких є семи «чарівно-фантастичне» та «фольклорне», наявність антропоморфізму та зооморфізму» [8, с. 9-10]. Велике значення також відіграє особлива фонетична організація фольклорного тексту, яка забезпечує сталість традиції, та полегшує запам'ятовування і відтворення тексту. Така характеристика фольклору як варіативності, за словами дослідниці, «дозволяє використовувати в перекладі замість такої одиниці традиції оригіналу, яку важко або неможливо передати адекватно, іншу одиницю, яка схожа на першу за семантикою, функціями або асоційованістю, та одночасно більш відома» [8, с. 12]. С.О. Скороходько наголошує на тому, що «збереження казкового колориту в тексті перекладу допомагає відтворити національно-культурний фон у той час як така риса фольклорного тексту, як варіативність, дозволяє ефективно використовувати компенсацію» [9, с. 21] як один з основних способів перекладу одиниць, що не мають еквівалентів у мові перекладу.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши основні теоретичні розробки у сфері перекладу текстів народної казки, слід узагальнити, що досі не існує єдиного комплексного підходу щодо аналізу перекладу основних жанрово-специфічних рис казки, зокрема чарівної казки. Дослідження варіюються від аналізу перекладу окремих казок до визначення інструментарію, який повинен використовувати перекладач для відтворення, насамперед, змістовної сторони оригіналу чарівної казки як жанру в цілому. Одним з важливих завдань для перекладача залишається відтворення у перекладі національно-культурного компоненту оригіналу.

Найбільш повними та чітко структурованими, з нашої точки зору, слід вважати дослідження С.О. Скороходько, яка наголошує на важливості відтворення національної специфіки чарівної казки, її національно-культурного фону, який формується за рахунок як загально-фольклорних, так безпосередньо казкових одиниць на різних рівнях тексту. Особливу увагу дослідниця приділяє казковому колориту, передача якого в перекладі дозволяє зберегти національно-культурний компонент оригіналу в цільовій мові.

Окреслюючи перспективи подальшого дослідження специфіки перекладу чарівної казки, слід зазначити, що у світлі теорії та практики перекладу увагу необхідно приділити розробці комплексного підходу

щодо дослідження не лише жанрово-специфічних рис чарівної казки та їх відтворення у цільовій мові, але й визначенню казкових одиниць, які безпосередньо

беруть участь у формуванні національно-культурного фону окремого етносу в межах такого фольклорного типу текстів, як чарівна казка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нечай Ю.П., А.Г. Шишкіна. Немецкие и русские волшебные сказки: национальный колорит // Журнал «Вестник АГУ», 2017. 1, Is. 192, С. 69-74.
2. Академічний тлумачний словник української мови // Словник української мови: в 11 томах, 1980, 11, С. 269. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/charivnyj>
3. Померанцева Э.В. Русская народная сказка. М., АН СССР, 1963. 128 с.
4. Богрданова Т.Н. Русская сказка в англоязычной традиции перевода // Вестник ТГУ, 2010. 4, Is. 84, С. 268-274.
5. Капніна Г.І. Особливості перекладу казкового твору (на матеріалі казки Братів Грімм «Вовк і семеро козенят») // Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології, 2015. 1, С. 83-89.
6. Кушина Н.І. Відтворення етномовного компонента українських народних казок в англійських перекладах: автореф. дис... канд. філол. наук. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 1998. 16 с.
7. Лиморенко Ю.В. Проблемы перевода фольклорных текстов // Вестник НГУ: История, филология, 2013. V. 2, Is. 12, С. 157-160.
8. Скороходько С.А. Фольклорные универсалии как фактор свободы выбора и ограничитель при переводе фольклорной волшебной сказки // Вопросы русской литературы, 2015. 2, Is. 32, С. 5-15.
9. Скороходько С.А. Компенсационные ресурсы народной волшебной сказки и перевод реалий // Assonance: A Journal of Russian & Comparative Literary Studies, 2017. 17, С. 9-22.

REFERENCES

1. Nechay, Yu.P., Shishkina, A.G. German and Russian fairy tales: the national peculiarities // "Vestnik AGU" Journal, 2017. 1, Is. 192, P. 69-74.
2. Akademichnuy tлумachnuy slovnyk ukrains'koi movy // Slovnyk ukrains'koi movy: in 11 Vol., 1980, V. 11, P. 269. Available at: <http://sum.in.ua/s/charivnyj>
3. Pomeranceva Ye.V. Russian folk tale. Moscow, AN SSSR Publ., 1963. 126 p.
4. Bogrdanova, T.N. Russian fairy tales in the English translation tradition // Vestnik TGU, 2010. 4, Is. 84, P. 268-274.
5. Kapnina, G.I. The peculiarities of the fairytale translation (based on the material of Brothers Grimms' tale "The wolf and the seven little kids") // "Teoreticheskie i prikladnye problemy sovremenoy philologii" journal, 2015. 1, P. 83-89.
6. Kushyna, N.I. The rendering of ethnolinguistic component of Ukrainian folk-tales in Anglophone translations: extended abstract of Cand. of Philol. Sc. Diss. Taras Shevchenko National University of Kyiv, 1998. 16 p.
7. Limorenko, Yu.V. problems of translation of folk texts // Vestnik NGU: Istoriya, Philologiya, 2013. V. 2, Is. 12, P. 157-160.
8. Skorokhodko S.A. Translating fairy tale: folklore universals as a factor of limitation and freedom of choice for a translator // Voprosy russkoy literatury journal, 2015. 2. Is. 32, P. 5-15.
9. Skorokhodko S.A. Russian fairy tale compensation resources and realia translation // Assonance: A Journal of Russian & Comparative Literary Studies, 2017. 17, P. 9-22.

Fairy tale in translation studies: theoretical perspective

A. A. Volovyk

Abstract. The article focuses on the analysis of the theoretical basis of translation of fairy tales. The work deals with the description of the principal tendencies in the analysis of the fairy tale in translation. According to the results of the conducted research, it is possible to conclude that there is no complex approach to the establishing the peculiar features of fairy tales and defining the main criteria for the faithful translation of this folklore genre that requires a detailed analysis from the perspective of translation studies.

Keywords: translation, fairy tale, adequacy, fairy-tale colouring, national and cultural component.

Теоретические основы исследования жанра волшебной сказки: переводоведческий аспект

A. A. Воловик

Аннотация. В данной статье рассмотрены теоретические основы исследования перевода жанра волшебной сказки в переводе. Описаны ведущие направления исследования волшебной сказки, как фольклорного жанра, в переводоведении. Основываясь на результатах проведенного исследования, следует заключить, что в переводоведении до сих пор не разработано комплексного подхода к определению жанрово-специфических свойств жанра волшебной сказки, а также к формулированию основных критериев адекватного перевода волшебной сказки как отдельного фольклорного жанра.

Ключевые слова: перевод, волшебная сказка, адекватность, сказочный колорит, национально-культурный компонент.